

Egy lezárhatatlan téma: újra a Horthy-korszakról*

A könyv Magyarország második világháborús szerepének újraértékelését ígéri. De milyen újraértékelést? Az első világháborút követően elvesztett területek – az ország területének kétharmada és lakosságának 60%-a veszett el a trianoni békével – visszaszerzése érdekében a Horthy-rendszer szövetségre lépett Hitlerrel, alárendelte gazdaságát Hitler háborújának, csatlakozott a Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni támadásához, hadiállapotot deklarált Nagy-Britannia és az USA ellen. Horthy megkapta Hitlertől az elvesztett területek egy részét. Kollaborált a zsidó származású lakosság felének meggyilkolásában, és nem ugrott ki a háborúból egészen a keserű vég közeledtéig. Ezek az egyszerű tények. Magyarország, Németországtól eltérően, soha nem nézett igazán szembe múltjának ezzel a sötét fejezetével.

Sajnos, Deborah S. Cornelius újraértékelése nem ebbe az irányba indul, inkább az ellenkezőjét teszi. Elmagyarázza, hogy a trianoni béke igazságtalan volt, hárommillió magyar maradt az új országhatárokon kívül. Ez így igaz. De azt állítani, hogy az elvesztett területek „a Magyar Királyság integráns részei voltak” (7), több mint túlzás. Lakosságuk nagy többsége szlovák, román és délszláv volt, akik függetlenséget akartak, és már 1848–1849-ben

* Deborah S. CORNELIUS: *Hungary in World War II: Caught in the Cauldron. (World War II: The Global, Human, and Ethical Dimension.)* Fordham University Press, New York, 2011. 519 p. A könyvismertetés először a *Slavic Review* 71. évf. (2012) 3. számában jelent meg. Újra közzélése az Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies (korábban American Association for the Advancement of Slavic Studies), a folyóirat kiadója engedélyével történik.

is a magyar kormány ellen harcoltak. A területi revízió valóban Horthy politikájának vezérelve volt. Megmagyarázza, de nem igazolja csatlakozását Hitlerhez, még kevésbé a zsidók elpusztítását. Horthy Magyarországa – miként John Montgomery, korábbi amerikai követ nevezte – „vonakodó csatlós”-ként viselkedett. Csatlói szerepét ellensúlyozandó, a könyv a vonakodást bemutató epizódokat és történeteket meséli oldalak százain keresztül. Sajnos, a vonakodás csak Hitler sztálingrádi veresége után erősödött meg.

Az újraértékelés másik lényeges része, hogy Horthy Miklóst jóindulatú, gyakran naiv és félrevezetett személyként mutatja be. Azt állítja, hogy Horthy „különösen alkalmas volt” az államfő szerepére „pompás megjelenése”, széles körű nyelvtudása és zongorajátéka miatt. (34-35.) Nem foglalkozik sem a véres fehérterror során (1919–1921-ben) játszott szerepével, sem rendszerének autoriter jegyeivel (ahol Európa első zsidóellenes törvényét hozták 1920-ban). Gömbös Gyuláról, aki autochton fasiszta rendszert akart kiépíteni az 1930-as évek elején, Cornelius megjegyzi, hogy „figyelemre méltó politikai víziója volt” (53.). Cornelius egészen odáig megy, hogy leírja: Magyarország a harmincas évek során „egyike volt a kulturális és szellemi szabadság három európai szigetének, Svájc és Svédország mellett”, és az 1944 márciusában bekövetkezett német megszállásig a Horthy-rendszer „leginkább figyelemre méltó eredménye egy bizonyos fokú politikai szabadság és pluralizmus megőrzése volt” (276.). Ez azonban soha nem jellemezte a rendszert, amelyben egész története során csak a kormánypárt nyert választást. A „szabadság szigetén” három zsidóellenes törvényt hoztak 1920-ban, 1938-ban és 1939-ben.

A szerző megkísérel elfogadható értelmet tulajdonítani nekik: az 1920-as törvény „csak azért” korlátozta a zsidók arányát az egyetemeken, mert az túl magas volt. Az 1938-as törvény „szándéka az egyre harsányabb jobboldal megbékítése” lett volna (74.). A harmadik – ami Hitler nürnbergi törvényeit másolta – megvonta a zsidók bizonyos állampolgári jogait, és kvótákat állapított meg minden szabad foglalkozásra, ezzel százezreket gyakorlatilag munkanélküliségre, jövedelmük elvesztésére ítélve (106.). Mégis, Cornelius azt állítja, hogy bár a „törvény papíron megszületett, so-

kan, egyénileg és csoportosan megtagadták vagy késleltették végrehajtását... gyakorlatilag a kormány elszabotálta” (109.).

Sajnos ez nem így történt, és félmillió magyar állampolgárt deportáltak és megölték.

Cornelius szemében az 1944. nyári auschwitzi deportálás a német megszállás következménye volt. Ez részben igaz, de maga Edmund Veessenmayer, Hitler teljhatalmú megbízottja ismerte el, hogy „a (több mint 437 000 zsidó) deportálása nem történhetett volna meg”, ha a magyarok nem teljesítették volna a német kívánásokat, „mivel a németeknek nem állt rendelkezésre elegendő erő” (298.). Horthy képes volt leállítani a budapesti zsidók elszállítását, miután Roosevelt elnök figyelmeztette, hogy ha nem teszi, felelősségre vonhatják majd a halálukért.

Cornelius mentségeket keres a Horthy-rendszernek, ez az újraértékelés lényege. Noha a könyv oldalak százait szenteli korábban nem túlzottan dokumentált eseményeknek, jól sikerült interjúkat közöl, s Horthy és vezetőtársai kisebb jelentőségű lépéseinek sorát mutatja be, fő üzenete elhibázott. Magyarország hatásosan szolgálta Hitler céljait és bizonyos területeket visszaszerzett, de reménytelenül bennragadt a háborúban, ami egymillió ember halálát okozta. Az ország reménytelenül az örvényben maradt.

Berend T. Iván